

UOT 94 “16/18”**İTALİYA MÜHARİBƏLƏRİ VƏ HABSURQLAR****S.Ə.ZEYNALOVA****Bakı Dövlət Universiteti****sevinc_zeynalova@hotmail.com**

962-ci ildə yaranmış və tarixi ədəbiyyatda «Alman xalqının Müqəddəs Roma imperiyası» kimi tanınan Habsburqlar imperiyası yarandığı vaxtdan etibarən işğalçılıq siyasəti yeritmiş və Avropada böyük münaqişə ocaqlarının yaranmasına səbəb olmuşdu. Bu imperiya siyasi cəhətdən Qərbi Avropanın ən iri siyasi qurumlarından biri olsa da, daxili cəhətdən zəif və vəhdətdən uzaq idi. Habsburqların Avropa qitəsində ən böyük düşməni Fransa idi və Fransa onlar üçün əsl təhlükə yaradırdı. İqtisadi cəhətdən zəngin, siyasi cəhətdən isə pərakəndə İtaliya torpaqlarını işğal etmək uğrunda Fransa və Habsburqlar arasında başlayan müharibə 65 il davam edir və tarixdə İtaliya müharibələri (1494-1559) kimi tanınır.

Açar sözlər: Alman xalqının Müqəddəs Roma imperiyası, Habsburqlar, Anju vərəsəliyi, Kato-Kambresi sülhü

Qərbi Avropanın siyasi tarixində və beynəlxalq münasibətlərində böyük rol oynamış, XVI-XVII əsrin birinci yarısında isə qitədə beynəlxalq ziddiyyətlərin böyük mənbələrindən biri olmuş Habsburqlar imperiyasının tarixi ortaəsrşünaslıq üçün çox aktualdır və bu günədək tədqiqat obyektinə olaraq qalır.

Habsburqlar imperiyası tarixi ədəbiyyatda daha çox “Alman millətinin Müqəddəs Roma imperiyası” kimi məşhurdur. 962-ci ildə meydana gələn bu imperiya yarandığı vaxtdan Avropada universalçı xarici siyasət aparmış, özünü Roma imperiyasının varisi kimi təqdim etmişdir. XII əsrdən başlayaraq “Müqəddəs Roma imperiyası” adını alan bu dövlətdə 1438-ci ildə hakimiyyətə Habsburqlar sülaləsinin gəlməsilə yeni mərhələ başlayır. Bir tərəfdən, bu sülalə imperiyadakı siyasi sabitliyin mühafizəçisi kimi çıxış edir, digər tərəfdən, Avropada böyük ziddiyyət ocaqlarının yaranmasına səbəbkar olur.

1486-cı ildən başlayaraq imperiyanın rəsmi adı “Alman millətinin Müqəddəs Roma imperiyası” olur. Habsburqlar isə bu imperiyanı 1806-cı ilədək idarə edir. 1555-ci ildə imperator V Karlın hakimiyyətdən əl çəkməsilə imperiya iki yerə bölünür: İspaniya Habsburqlarına və Avstriya Habsburqlarına. Hər iki dövlət Avropada universalçı xarici siyasət aparır və Fransa, İngiltərə və Osmanlı imperiyası ilə böyük rəqabətə girir. Bu rəqabət öz əksinin

İtaliya müharibələrində (1494-1559), Osmanlı imperiyası ilə aparılan davamlı müharibələrdə və nəhayət, Otuzillik müharibədə (1618-1648) tapır. Bu müharibələr Avropaya böyük məhrumiyyətlər, hərbi-siyasi sabitsizlik və dağınıqlıq gətirir. Eyni zamanda Habsburqlar imperiyası avantürist xarici siyasət yeritməklə, imperiyanın özəyini təşkil edən Almaniya torpaqlarına və alman xalqına da böyük ziyan vurmuş olur. Almaniya uzun müddətə milli dövlətçilikdən uzaq düşür və Almaniyanın birləşməsi XIX əsrin ortalarına qədər ləngiyir.

Beləliklə də, XIV əsrin əvvəllərinə doğru Müqəddəs Roma imperiyası Qərbi Avropanın ən iri siyasi qurumu olaraq qalırdı, lakin bu qurum daxili vəhdətdən məhrum idi. İmperiyanın özəyi Almaniya torpaqları idi. Bundan başqa onun tərkibinə imperiya ilə formal bağlı olan, faktiki isə Şimali İtaliyanın və Toskananın muxtar dövlətləri, Çexiya krallığı daxil idi. XIV – XV əsrlərdə imperiyanın qəti müəyyən edilmiş sərhədləri yox idi, müharibələr, sülalə nigahları, vassal asılılıqlarının dəyişməsi ilə sərhədlər də dəyişirdi (19, 73).

1291-ci ildə imperiyanın ərazisində yeni siyasi birlik – İsveçrə ittifaqının əsası qoyulur. Üç Alp torpağı – Şvitsa, Uri və Untervalde Habsburqların onları tabe etdirmək cəhdlərinə qarşı birləşdi. 1315-ci ildə İsveçrə qoşunu Habsburq süvarilərini Morqarten yaxınlığında darmadağın etdi. Öz müstəqilliyini qoruya bilən bu ittifaqa XIV əsrin ortalarında beş dairə (kanton), o cümlədən Lüsern, Sürix və Bern də qoşulur. Bu konfederasiyanın möhkəmlənməsi üçün isveçrəlilərin uzun mübarizəsi tələb olundu. Beynəlxalq tanınma isə yalnız 1648-ci il Vestfal sülhü ilə oldu.

Habsburqlar imperiyası Roma imperiyasının varisi olaraq xarici siyasətini də universalçı prinsiplərlə qurmuşdu və Avropa qitəsində heqemonluğa can atırdı. Lakin bu heqemonluq siyasəti XV-XVI əsrlərin hüdudunda Avropanın milli dövlətlərinin xarici siyasəti ilə toqquşurdu.

Habsburqların Avropa qitəsində ən böyük düşməni – Fransa krallığı idi. XV əsrin sonu Fransa Habsburqlar üçün böyük təhlükəyə çevrilmişdi. Belə ki, XI Lüdovik tərəfindən fransız krallarının mərkəzləşmə siyasətinin başa çatdırılması və Burqundiya Cəsur Karlın məhv edilməsi (1477) ilə Fransanın sərhədləri “Müqəddəs Roma imperiyası”nın hüdudlarına qədər genişləndi. Cəsur Karlın qızı Burqundiya Mariyanın Maksimilian Habsburqla nigahı bu sonuncunu Fransanın düşməninə çevirdi. Maksimilianla Mariyanın oğlu I Filipp isə ispan monarxları Ferdinandla İzabellanın qızı Xuanayla evləndiyindən, bu nigahdan doğulan Karl İspaniya taxtının da vəliəhdi oldu. Özlərinin Avstriya mülklərinə dayaqlanan Habsburqlar sülaləsi Fransanı hər tərəfdən əhatələmişdi. Bu əhatədən çıxmaq üçün ən zəif halqanı qırmaq lazım idi ki, Fransa üçün bu, İtaliya oldu.

1493-cü ildə Maksimilian alman imperatoru olur. 1519-cu ildə onun vəfatından sonra isə imperator taxtına nəvəsi Karl keçir. Beləliklə, Fransa bütün istiqamətlərdə imperiya təhlükəsi qarşısında idi: şimalda Habsburqlar

Niderlanda sahib idilər, Niderlandın 2 qraflığı - Flandriya və Artua fransız kralının vassalı idilər. Şimal-şərqdən və şərqdən Almaniya ilə Fransa arasında sərhəd çox qeyri-müəyyən qalırdı, çünki Fransanın sərhədində yerləşən bəzi knyazlıqlar İmperiya ilə çox zəif əlaqədə idilər. İsveçrə isə faktiki müstəqil idi. Cənubda Savoyya hersoqları da İmperiya ilə əlaqələrini “unutmağı” üstün tuturdular. Beləliklə, Almanianın siyasi vəziyyəti onun Fransa ilə mübarizə qüdrətini azaldırdı (1, 15).

İspan və fransız dövlətləri arasında münasibətlərə gəlinə, erkən orta əsrlərdən XV əsrin sonunadək bu, dostluq səciyyəsi daşımışdır. Lakin XV əsrin sonu onların ərazisi toqquşanda, aralarında mübahisəli ərazi - Russilyon məsələsi münasibətləri kəskinləşdirdi. Digər tərəfdən, İspaniya, daha dəqiq desək, Araqon sülaləsi bu dövrdə Aralıq dənizinin qərbində xeyli ərazilər əldə edir: Balear adaları, Siciliya və Sardiniya ispanlara məxsus idi, Araqon sülaləsinin bir qolu isə 1435-ci ildən Neapolda hakimiyyətə gəlmişdi (21, 345).

Yeni dünyanın kəşfi ilə isə İspaniya, onunla bir yerdə Habsburqlar yeni gəlir mənbələri əldə edir. Beləliklə, Avropanın qərbində yaranan Habsburq-fransız ziddiyyətləri iki əsrdən çox beynəlxalq aləmin əsas ziddiyyət ocaqlarından biri olur.

Fransa, İspaniya və “Müqəddəs Roma imperiyası” arasında ziddiyyətlər İtaliya müharibələrinə (1494-1559) gətirib çıxarır. Bu münaqişədə adı çəkilən ölkələrlə yanaşı, İngiltərə də iştirak etmiş, Osmanlı imperiyası ilə Fransa arasında məhz bu müharibə gedişində “kapitulyasiya” müqaviləsi bağlanmışdır.

İmperiya ilə müharibənin zəruriliyini başa düşən Fransa ona zərbəni ən zəif halqada - İtaliyada vurmağa çalışırdı və “Anju vərəsəliyi” bu yolda fransızlar üçün bəhanə idi. “Anju vərəsəliyi”nin - Neapol krallığının Fransaya geri qaytarılması planı hələ XI Lüdovikin dövründə hazırlanmışdı. Lakin İtaliya yürüşünün hazırlanması üçün güclü qonşuların - İspanianın, İngiltərənin və İmperianın neytrallaşması zəruri idi. Bu problemlər əvvəlcə Bretanın fransız krallığına birləşdirilməsi (1491), daha sonra İspaniya və İmperiya ilə bir neçə müqavilənin imzalanması (1493) sayəsində həll edilir. Fransa İspaniyaya Russilyon və Perpinyan qraflıqlarını güzəştə gedir, Maksimilianla danışıqlarda isə fransız kralı Frans-Konte və Flandriyadan əl çəkməli olur (1, 15).

Bretanın birləşməsindən sonra İtaliyaya yürüş real olur. İtalyan dövlətlərinin siyasi durumu - pərakəndəliyi də bu yürüşü asanlaşdırır. Yürüşün olacağından xəbər tutan italyanlar antifransız liqasını yaratmağa heç də tələsmirdi.

1494-cü ilin yayında fransız ordusunun avanqanrdları Romanya vilayətinə daxil oldular, sentyabrda isə kral VIII Karl özü İtaliyaya gəldi. 1495-ci ilin fevralında fransızlar artıq Neapolda idilər (1, 15-16).

Fransız ordusunun bu qələbələri imperator Maksimilianı və İspanianı çox narahat etdi. Onların təşəbbüsü ilə yaradılan antifransız liqasına Milan, Venesiya və papa daxil oldu.

Qeyd edək ki, antifransız liqasının yaradılması haqqında danışıqlar gizli aparılmış və fransız diplomatları onun haqqında gec xəbər tutmuşdular. Liqa

qoşunları ilə fransızlar arasında baş verən Fornovo döyüşü (6 iyun 1495) fransızların İtaliyanı tərk etməsi ilə nəticələndi (1, 16).

Fransızların İtaliyanı tərk etməsi ölkəyə sakitlik gətirmədi. İtaliyadakı siyasi mütənəsblik tezliklə dağıldı. Fransa bundan istifadə etmək qərarına gəldi. Lakin indi Fransa daha real məqsədlər qarşısına qoymuşdu – Milanda bərqərar olub Apeninin şimalında möhkəmlənmək.

1500-cü ilin noyabrında Fransa Neapol krallığının bölüşdürülməsi haqqında İspaniya ilə müqavilə imzaladı. Müqaviləyə görə, Fransa Neapolu, Kampaniyanı və Abrussanı, İspaniya isə – Apuliyanı və Kalabriyanı alırdı (1, 16).

1517-ci ilin martında isə Fransa və İspaniya razılaşmasına Venesiya və papalıq da qoşuldu; bağlanan müqaviləyə görə, Apenin yarımadası Fransa, İspaniya, Venesiya və papalıq arasında nüfuz dairələrinə bölündü. Lakin bu qüvvələr nisbəti də sabit olmadı.

1519-cu ildə Karl Habsburqun imperator seçilməsi ilə Fransa hər tərəfdən Habsburq mülkləri ilə əhatələndi. Paris üzərində Niderland təhlükəsi peyda oldu.

Reformasianın və Kommuneros üsyanının başlanmasından istifadə edən fransız kralı I Fransisk 1521-ci ilin yazında hərbi əməliyyatlara başladı. Bu əməliyyatlar uzun çəkdi və heç bir tərəfə uğur gətirmədi. 1525-ci il Paviya döyüşündə əsir düşən I Fransisk Madridə gətirildi. 1525-ci il Madrid sülhünə görə, Fransa italyan torpaqlarına iddialarından, Burqundiyaaya olan hüquqlarından əl çəkirdi. 1526-cı ilin aprelində I Fransisk Parisə döndü və Madrid sülhünü ratifikasiya etmədi (1, 16).

Fransız kralı dərhal antihabsburq koalisiyasının yaradılması haqqında danışıqlara başladı. 1526-cı ilin mayında təşkil olunan Konyak liqasına Fransa, papa, Venesiya, Genuya, Florensiya və Milan daxil oldu. Lakin liqa üzvləri arasında çox güclü nifaq mövcud olduğundan, artıq 1527-ci ilin martında liqa buraxıldı.

1529-cu ilin yazı Kambredə İmperiya, Fransa, İngiltərə və Savoyya hersoqluğu arasında danışıqlar başladı (12, 234). Avqust ayında Kambre sülhü bağlandı. Bu sülh danışıqlarının əsas iştirakçıları V Karlın bibisi Avstriyalı Marqarita və I Fransiskin anası Navarralı Marqarita olduğu üçün, bu sülhə bəzən «damaların sülhü» də deyilir (12, 234). Sülhə görə, İmperiya Fransanın Burqundiya üzərində hüquqlarını tanıyırdı, Fransa isə İtaliyaya, Flandriyaya və Artuaya olan iddialarından əl çəkirdi. Fransa, həmçinin, türklərə qarşı mübarizədə imperatora kömək göstərəcəyinə söz verirdi.

Kambre sülhündən sonra Avropa siyasətində təşəbbüs Habsburqların əlinə keçdi. V Karl öz uğurları ilə kifayətlənmək istəməyib Fransanı türklərə qarşı mübarizəyə cəlb etmək planında idi. Fransanın isə bu dövrdə diplomatik fəaliyyəti bir neçə istiqamətdə gedirdi: Almanianın və İngiltərənin protestantları ilə əlaqələri möhkəmləndirmək; Osmanlılarla yaxınlaşmaq; papa və italyanlarla intriqaları davam etdirmək.

1536-1538-ci il müharibəsinin təşəbbüskarı da Fransa oldu. Hərbi

cəhətdən fransızlar strateji məqamı düzgün seçsələr də (İmperiya qoşunları Tunisdə türklərlə vuruşurdu), diplomatik baxımdan bu, uğursuz addım idi, çünki Osmanlı ilə kapitulyasiya müqaviləsi bağlamış I Fransisk türklərlə mübarizə aparan V Karla qarşı çıxış edirdi; bu isə xristian dünyasında çox pis qarşılanmışdı (12, 235).

Hərbi əməliyyatlar tərəflərdən heç birinə uğur gətirmədi və 1538-ci ilin iyununda Nitsada danışıqlar başladı. Türklərə qarşı mübarizənin daha vacib olduğu ideyası ilə çıxış edən papa III Pavel bu danışıqlarda vasitəçi idi. 18 iyununda bağlanan sülhə görə, hər iki tərəf bir-birilərinə olan iddialarından əl çəkirdi (1, 17).

Sonrakı illərdə Avropada qruplaşmalar xeyli dəyişikliyə uğradı: V Karl İngiltərəni öz tərəfinə çəkə bildi, Fransa isə Danimarka və İsveç ilə yaxınlaşma xətti götürdü (Otuzilik müharibədə də fransızların müttəfiqləri dəyişməz qaldı). Bir neçə illik hərbi əməliyyatlardan sonra, 1544-cü ilin sentyabrında Krepida sülh bağlandı.

1555-ci ildə V Karl imperator taxtından əl çəkəndən və imperiya onun qardaşı Avstriyalı I Ferdinandın və oğlu II Filipin arasında bölünəndən sonra, Fransanın İtaliya siyasəti yenidən fəallaşdı. 1556-cı ildə II Henri papa IV Pavel ilə ittifaq bağlamağa müyəssər oldu (12, 235).

İtaliyadakı qoşunlarına o qədər də ümid bağlamayan ispan kralı II Filipp Fransanın şimalına zərbə endirmək qərarına gəlir. Bu məqsədlə II Filipp arvadı Mariya Tüdüru Fransaya qarşı müharibəyə təhrik etdi və 1557-ci ildə İngiltərə Fransaya müharibə elan etdi. Lakin 1558-ci ilin yanvarında ingilislərin qitədəki dayaq məntəqəsi – Kale qalası fransızların əlinə keçəndən sonra İngiltərə faktiki müharibədən çıxdı.

1558-ci ilin noyabrında Mariya Tüdürun vəfatı və taxta Yelizavetanın keçməsilə, İngiltərə İspaniya ilə ittifaqdan çıxdı. 1559-cu il aprelin 2-3-də Kato-Kambrezidə bağlanan sülh İtaliya müharibələrinə son qoydu. Fransa Lotaringiyada Mets, Tul və Verden qalalarını, İtaliyada Asti qraflığını qazanırdı, Frans-Konte üzərində hüquqlarını bərpa edirdi, lakin İtaliyaya olan iddialarından əl çəkirdi. İspaniya Neapol krallığını və Milan hersoqluğunu ələ keçirirdi (12, 237).

Beləliklə, II Filipp əsas məqsədinə çatdı – İtaliyanı özünə tabe etdirə bildi. Fransaya gəlincə, o, öz milli ərazilərinin kiçik bir hissəsini də itirmədi. Digər tərəfdən, Fransa V Karlın imperiyasını parçalamağa müyəssər oldu. Tezliklə İspaniyanın başı Niderlanddakı milli-azadlıq hərəkatına qarışdı, Fransada isə vətəndaş müharibələri (1562-1594) başladı.

İtaliya müharibələri ümumavropa münafişəsi olaraq qitədəki yeni qüvvələr nisbətini bərqərar etdi və buradakı siyasi, o cümlədən diplomatik mübarizənin əsas istiqamətlərini müəyyənləşdirdi.

ƏDƏBİYYAT

Azərbaycan dilində

1. Gözəlova Y.H. Beynəlxalq münasibətlər tarixi (XVI-XVII əsrin birinci yarısı). Bakı, 2006, 47 s.
2. Gözəlova Y.H. Orta əsrlər tarixi. XVI-XVII əsrin birinci yarısı. Bakı, 2008, 155 s.
3. Mahmudov Y.M. Azərbaycan diplomatiyası. Bakı, 2006, 414 s.
4. Mahmudov Y.M. Orta əsrlər tarixi. Bakı, 2012, 133 s.
5. Orta əsrlər tarixi. I cild. S.S.Skazkinin redaktəsi və Y.M.Mahmudovun tərcüməsində. Bakı, 1988, 526 s.

Türk dilində

6. J.M.Roberts. Avropa tarixi. İstanbul, 2010, 457 s.
7. J.M.Roberts. Dünya tarixi. I cild. İstanbul, 2010, 510 s.

Rus dilində

8. Всемирная история. М., 1957, т. 4. 350 с.
9. История дипломатии (с древнейших времен до 1919 года). М., 2005, 448 с.
10. История Европы. Т.3. От средневековья к Новому времени. М., 1993, 398 с.
11. История Испании. М., 2006. 321 с.
12. История Италии. М., 1970. т.1, 269 с.
13. История средних веков. Под ред. С.П.Карпова. Т.2. Раннее новое время. М., 2000, 430 с.
14. История Франции. М., 1972. т.1, 357с.
15. Кенигсбергер Г. Европа Раннего Нового времени. М., 2006, 276 с.
16. Котова Е.В. Династия Габсбургов – Новая и новейшая история, 1991, № 4, 59с.
17. Махмудов Я.М. Взаимоотношения государств Аккоюнлу и Сефевидов с западноевропейскими странами. Баку, 1991, 263 с.
18. Мусский И.А. Сто великих дипломатов. М., 2004, 267 с.
19. Рутенбург В.И. Италия и Европа накануне Нового времени. Л., 1974, 322 с.
20. Сказкин С.Д. Итальянские войны. Из истории социально-политической и духовной жизни Западной Европы в средние века. М., 1981, 312 с.
21. Сказкин С.Д. Международные отношения в Европе в конце XV и первой половине XVI в. - Сказкин С.Д. Из истории социально-политической и духовной жизни Западной Европы в средние века. М., 1981 с.439

ИТАЛЬЯНСКИЕ ВОЙНЫ И ГАБСБУРГИ

С.А.ЗЕЙНАЛОВА

РЕЗЮМЕ

Созданная в 962 году и известная в исторической литературе как “Священная Римская империя германской нации”, империя Габсбургов со времени образования вела захватническую политику и была причиной создания больших очагов конфликтов в Европе. Империя представляла собой конгломерат самостоятельных и слабосвязанных между собой владений.

Основным соперником Габсбургов в Европе являлась Франция, которая представляла им реальную угрозу.

Интересы двух врагов столкнулись на Аппенинском полуострове. Стремление захватить политически раздробленные, но экономически богатые итальянские земли привело к Итальянским войнам (1494-1559 гг.).

Ключевые слова: Священная Римская империя германской нации, Габсбурги, Анжуйское наследство, Като-Камбрезийский мир

ITALIAN WARS AND THE HABSBURGS

S.A.ZEYNALOVA

SUMMARY

Established in 962 and known in historical literature as the "Holy Roman Empire of the German Nation", the Habsburg Empire pursued an aggressive policy from the time of its establishment and was the reason of conflicts in Europe. The Empire was a conglomerate of independent and loosely connected possessions.

The main rival of the Habsburgs in Europe was France, which posed a real threat to them.

There was a major conflict of interest between the two rivals on the Apennine peninsula. The desire to conquer politically collapsed, but economically rich Italian lands led to the Italian Wars in 1494-1559.

Key words: Holy Roman Empire of the German Nation, the Habsburgs, Angevin heritage, Treaty of Cateau-Cambresis